

glas

ČASOPIS ZA
POLITIKU I
KULTURU

God. III.

1959

Br. 4

U OVOM BROJU:

PROBLEMI DANAŠNJEGA SVIJETA I BETLEHEM
MLADI I STARI

NAŠA NEUTRALNOST VRIJEDI VIŠE OD PORCIJE LEĆE
ZA SNAŽNIJI RAZVOJ KROATIZMA

NOVA HRVATSKA LIRIKA: DOBRIŠA CESARIĆ
STUDIJA O GRADIŠĆANSKOM JEZIKU
O NAŠOJ POEZIJI

BARON

BEZ NASLOVA

DARWINOV ŽIVOT I NJEGOVO ŽIVOTNO DJELO
JEZIČNI OGLED

PJESME:

DOBRIŠA CESARIĆ / FILE SEDENIK / ANTUN LEOPOLD / LUCIJAN
KORDIĆ / PETAR PALATIN / BELKO FRANK / STJEPAN ŠULEK

"GLAS" IZDAJE HRVATSKI AKADEMSKI KLUB
Beč VII. Ulrichsplatz 4.

UREDNICI:
Martin Prikosović
Stjepan Šulek

ČITATELJIMA I PRIJATELJIMA "GLASA"
ŽELI UREDNIŠTVO
SRETNU NOVU 1960. GODINU.

"Glas" izlazi četiri puta godišnje.
Pretplata za četiri broja 16.-s.

Mišljenje pisca ne mora se slagati s mišljenjem uredništva.

ČITAJTE I ŠIRITE "GLAS"

PROBLEMI DANAŠNJEGA SVIJETA I BETLEHEM

Što može svijet u Betlehemu tražiti drugo nego mir? Mir od uvijek spada među najveća dobra čovječanstva. A on se nikada toliko ne cijeni, kao za vrijeme rata ili onda, kad je on ugrožen.

1. Danas je centralni problem čovječanstva strah od atomskoga rata, koji bi mogao unistiti kako pojedine velegrađe, tako i citave narode, a mogao bi staviti u skranju opasnost i citavo čovječanstvo. U prošlim godinama nekoliko puta nam se je činilo, da stojimo na rubu te užasne katastrofe svjetskoga atomskoga rata, narocito za vrijeme mađarske bune, Suez-konflikta, nemira u Libanonu i t.d. No u zadnjim mjesecima ovaj se je strah nešto ublažio, osobito nakon Hruščovoga posjeta Americi i zbog očekivanja "vrhovne konferencije" velesila. I u štampi se je sve više širila misao, da zapravo ni Istok ni Zapad nema interesa, da udje u svjetski rat. Optimizam je rastao tim više, čim se je više u raznim analizama i komentarima prikazivalo, da i Sovjetska Rusija treba mir, ako želi dalje izgraditi svoje gospodarstvo. To vrijedi za ono vrijeme, dok su komunisti osvjedočeni, da se može i gospodarskim sredstvima pridobiti konačna bitka za svjetski komunizam (svjetska komunistička revolucija).

Ali izgleda da ovaj optimizam opet slabi. Razvlači se "vrhovna konferencija". A sovjetsku nepopustljivost u šakaljivim pitanjima Berlina i Njemačke sve više dolazi do izražaja. Hruščov je u zadnje vrijeme više puta svojim držanjem potvrdio ovu činjenicu. Nju potvrđuju i sve druge činjenice, koje se događaju u Istočnoj Evropi. A to su tvrde i ostre činjenice.

Treba dakle pitati, hoće li Sovjetski savez iskreno mir? Ili možda hoće vremenom ograničeni mir iz taktike? U tom se slučaju mora pitati: kako dugo?

Svjetski mir i danas stoji na slabim nogama i politički horizont može se u jednom danu tako zatamniti, da se najednom nađjemo na vratima strašnoga atomskoga rata. I tako će to ostati tako dugo, dok manjka pravo međusobno pouzdanje i dok se mora sumnjati, da na jednoj ili drugoj strani nedostaje dobra volja. **MIR LJUDIMA NA ZEMLJI, KOJI SU DOBRE VOLJE.** Ovako su pjevali anđjeli u Betlehemu. I pravi mir može svijet naći samo onda, kad se Istok i Zapad sastane u Betlehemu kod jaslica Kralja mira.

2. Put do Betlehema moramo pokazati i naročima Azije i Afrike. To je naime daljnje veliko pitanje današnjega svijeta. Odnos između različitih rasa. Činjenice govore, da i unutrašnji svijet komunizma strada radi ovoga problema, jer odnos između Moskve i Pekinga nije bez napetosti. Kineska se politika nikako ne slaže s onim putem, kojim ide Hruščov. Nijesu to jasno demonstrirali političari u Pekingu, s napadajem na indijsku granicu upravo u onaj čas kad je Hruščov putovao po Americi? Trijezna analiza položaja može čovjeka osvjedočiti, da ovaj razdor između Moskve i Pekinga nije samo zeljeni san (Wunschtraum) Zapada. Jasno je, da Kina nema nikakve koristi od jedne vrhovne konferencije, pri kojoj ona nije zastupana.

Ali ovaj problem među bijelom i drugim rasama ne postoji samo u komunističkom svijetu ili u Južno-afričkoj konfederaciji. Ovo je općenita pojava svijeta. Druga polovica 20. vijeka stajat će sigurno u znaku oslobađanja i naglog gospodarsko-politickog razvitka azijskih i afričkih naroda, a možda i njihovog nađzivanja protiv bijelih naroda. Žuti i crni narodi napreduju u tehnici i gospodarstvu, a još naglije napreduju njihovi statistični brojevi, šta se tiče poroda. Što će biti, ako ove gladne mase navale na bijelog čovjeka?

U Betlehem dodjoše i tri mudraca iz Istoka. Tradicija gleda u njima zastupnike različitih rasa. Nije li i danas to jedini put

iz ovoga teškoga problema: dopeljati ove mlade i svijetle narode u Betlehem? Ali da bi se to postiglo, trebaju konačno prestati sva rasična diskriminiranja, sve nepravdnosti. Treba njima dati ne samo materijalnu, nego i duševnu i religioznu kulturu; umjesto one, koju je potkopala moderna civilizacija.

3. Treći opće-svjetski problem jeste glad u svijetu. Svaku godinu pomnoži se stanovništvo cijeloga svijeta za 50 milijuna. Iste li razvitak u istoj mjeri dalje, imat će zemlja g.2000 preko 6 milijarda stanovnika. A već danas gladaju dvije trećine čovječanstva. Ovo je problem, s kojim se danasnja nauka mora ozbiljno pozabaviti. Hranu dati svim stanovnicima zemlje (pomoću morskog planhtona, istraživanjem fotosinteze u biljkama, to jest: kako bi se moglo iskoristiti n. izmjereno bogatstvo mora ili kako bi se mogle producirati rasline na umjetni način i dr.) trebala bi biti prvija zadaća, nego li produkciranje atomskoga cruzja i raketa.

I ovaj bismo problem konačno morali nositi u Betlehem. Ali ne tako, da se naslijeđjuje Herodovo umaranje nekrivice djece u osmrćivanju klicajućeg zivota, nego da slijedimo pouzdanje sv. Josipa u božju pravdnost. On je bez sumnje išao u nesigurnu sudbinu u Egipat, nadajući se, da će Svevisnji urediti najbolje sve probleme.

S narodjenjem Krista, Otkupitelja svijeta, spojilo se u Betlehemu nebo sa zemljom i tim je dobio čovječji zivot onu dimenziju, bez koje nitko ne može razvezati najteža pitanja čovječje egzistencije. Šta je to egzistencija, šta je sudbina čovjeka u ovom svijetu? Jedni kažu, da je ona bez misla, jer u imanentnom prostoru zaista ne možemo naći odgovor na ovo pitanje. Ali upravo ova činjenica govori pravom filozofu, koji dalje misli, da je čovjeku postavljena granica. I pravi filozof s Jaspersom zna - da samo jednoga od modernih spominjemo -, gdje je granica, onda On, koji je postavio tu granicu, mora se tražiti izvan granice. Jednom riječju: već filozofko razmišljanje govori, da smisao čovječje egzistencije transcendirira, prestuplja granice. Ova s mnogim naporom razuma prihvaćena blijeđa i teoretska religija (veza i obaveza prema prazacetnom temelju bivanja, dakle prema "filozofskom" Bogu, ili Bogu filozofije) stupa u Betlehemu u povjesnu stvarnost, jer Sin Bog postaje čovjekom, koju skrovnost, misterij, ne možemo razumjeti nasom pameti, ali ona nam otvara granice naše zemeljske egzistencije prema božjem zivotu. Mnogima danas nedostaje smisao za ovu dimenziju, koja dosize preko zemeljskog bivanja, ipak je to jedina mogućnost, koja otvara put k razvezanju svih pitanja čovječjega zivota. Zato je glavna želja, koju nosimo u Betlehem, da i oni ocvrnsu u vjeri, koji su oslabili. A vjerom doći će opet i pouzdanje u Boga i ona ljubav, koja veze sve rase i narode u jednu bratinstva punu zajednicu i na kojoj se gradi i mir, za kojim danas tako čezne nas svijet.

A.B.

MLADI I STARI

U "Našem Tajedniku" od 24. oktobra 1959. mogli smo čitati uvodni članak pod naslovom "Mladi i stari", kojega je napisao -ić. Članak se tice i nas, iako nas nigdje ne spominje. Pa kao mladi ljudi, koji idu u red mladih, želimo ovdje iznjeti naše gledanje na taj problem. Ne želimo se osvrnuti na cijeli članak, u kojem ima jako dobrih zapazanja, koja mi svi moramo respektirati, nego samo na neke njegove karakteristične točke.

1. Pisac članka piše: "Buduci da se mi Gradišćanski Hrvati držimo svi za jednu veliku obitelj, bilo bi u ovoj vezi zanimljivo, jednoc malo pogledati, kako se stoji s nasom mladinom u narodnom pogledu. Kako je ovde odnos med mladimi i starimi?"

Da, mi smo jedna velika obitelj. I svaka obitelj ima svoje

brige, a jedna oveća obitelj, jedna oveća narodna zajednica, kao što smo to mi Građišćanski Hrvati, ima i svoje posebne narodne probleme, u se ubraja u problem starih i mlađih, to jest odnos između njih.

U svakoj obitelji mora vladati dobar duh; svi njeni članovi moraju raditi za dobrobit i blagostanje svoje kuće. Najveću zadaću u jednoj obitelji ima otac i majka, jer oni su temelj, na kojem se ta obitelj dalje razvija. I oni su prvi i neposredni učitelji svoje djece. Od njih zavisi, kako će njihova djeca u budućnosti nastaviti njihovo djelo i da li će se oni razviti u prave rodoljube.

Slično je i u narodnoj zajednici, u zajednici s više takovih pojedinačnih obitelji. Tako bi naši svećenici, učitelji i ostali dio elitnog sloja našega naroda - iz redova seljaka i radnika - trebali u pravom smislu te riječi biti u narodnom pogledu oevi i majke naše hrvatske djece i mlađjega narastaja. Jer od njih ovisi, kojim će putem kasnije poći mlađi ljudi, kad traže svoje više ideale i životne poglede. Doduše, često se dogodi, da i dobar odgoj ništa ne koristi. Ali to su iznimke.

Ako su pak misli i putevi već dozrelih mlađih ljudi drugačiji, nego oni stare i starije generacije, to je samo po sebi razumljivo. Ali ako mlađi imaju dobar temelj, onda će svi - stari i mlađi - doći do zajedničkoga cilja. To toga zajedničkoga cilja može se doći ili jednom cestom ili različitim cestama. No bilo bi - u našem slučaju - najbolje, kad bi se izgradila jedna cesta, kojom bi mi svi skupa - mlađi i stari - najkraćim putem zajedničkim snagama koracali do konačkoga cilja.

2. Pisac nekog članka dalje kaže: "Prije nekada rivali su se mlađi uz stare za stol, da i oni budu vidili, s kakovimi kartami se "preferansaju" stari. I tako se je pak mnogi od njih putem svoga "kibiciranja" izvježbao za tako dobrog kakov je bio i stari majstor, ako ne za boljega. Današnji mlađi se iz nerazumljivoga uzroka već ne rivaју uz stare za stol. Oni velu: Stari nas ne trpa uza se, volu biti sami međ sobom za zatvorenimi vrati, oni ni ne moru za nase misli, ar su naviknuti, da mora sve poјti po njihovoj komandi".

Da bi to zbilja moglo biti tako, kako pisac članka želi, bilo bi potrebno, da nasi stari mlađe više pozivaju u svoje redove, da bi i oni mogli kod kartanja "kibicirati". Ako pisac članka misli, da tih "kibicarov" više u nas nema, da su oni "pomrli", onda bi mi od nase strane na ovo pitanje imali šta odgovoriti. Jer mi znamo, da kod mlađih ima dosta "kibicarov", no ne samo "kibicarov", nego i jedan dosta ovrsti tim, koji je u stanju, da se s našim starima i "karta".

Zadnje vrijeme bilo je u znaku zblizavanja i suradnje. Pokazalo se je, da smo mi svi na dobrom putu, jer se sve više od "mlađih i starih" pokazuje dobra volja zajedničkoga nastupa. Mi sa svoje strane želimo naše "stare" osigurati, da ćemo tim putem i dalje ići. Ali ne samo to. Mi ćemo sve više nastojati, da u budućnosti i s našim narodom - glavnim stupom našega narodnoga života - uspostavimo što bolje i srđcnije odnose. Mi ćemo nastaviti posjecivanjem naših sela s dramskim igrama, tamburicama, predavanjima i u svim drugim kulturno-političkim pogledima.

Ovdje želimo naglasiti naše uvjerenje, da u pojedinim našim selima ima dosta mlađezi, koja bi sigurno željelo igrati ulogu "kibica", kad bi im se to više omogućilo. TREBA DATI MOGUĆNOSTI SVIMA MLADJIMA - RADNIČKOJ, SELJAČKOJ I STUDENTSKOJ OMLADINI, da se i oni što aktivnije založe u pogledu našega hrvatstva. A narocito treba one probuditi i aktivirati, koji još stoje po strani, kao izgubljeni sinovi i kćeri hrvatskih majka i oeva.

Članak ćemo završiti sa zaključnim riječima -ića u članku "Mlađi i stari": "...veća aktivnost i više razumijevanja na obadvi strani. Prvi je narod, onda stoprv doјde pojedini"! UREDNIŠTVO

NAŠA NEUTRALNOST VRIJEDI VIŠE OD PORCIJE LEĆE

U zadnje vrijeme u Austriji se razvila živahna i strastvena diskusija o našoj neutralnosti.

Ovu je diskusiju prije svega prouzročio pristup Austrije k Zoni slobodne trgovine (EFTA), umjesto Evropskoj gospodarskoj zajednici (EWG).

Ako smo pažljivo pratili događaje od zaključka austrijskoga državnoga ugovora, možemo zaključiti, da je sadašnja kampanija protiv onih austrijanaca, koji nisu za pristup k Evropskoj gospodarskoj zajednici, direktni nastavak kampanije, koja je započela s danom zaključivanja državnoga ugovora i koja u varirajućoj argumentaciji slijedi svoj cilj: denuncijacija austrijske neutralnosti kao nekog "manjeg zla", koju dirigiraju Rusi. Ta se kampanija skriva iza "Evrope", a u stvarnosti se misli raskršćevati na evropsko i političko vezivanje na određeni blok. Govori se: "Austrija ne smije ogladniti u neutralnosti. I naša neutralnost i naš pristup Zoni slobodne trgovine proizlazi više ili manje iz blagog pritiska Moskve". Diskusija se je tako razmahala, da je i savezni kancelar Raab preuzeo riječ. Njegove misli će mo naći u "W. Neuen Tageszeitung" od 6.12.1959. pod naslovom: "Unsere Neutralität ist mehr wert als ein Linsengericht". Stoji za sigurno, da pristup Austrije Evropskoj gospodarskoj zajednici (EWG), takovoj kakova je ona danas, ne dolazi u pitanje. Njemački ministar vanjskih poslova, Brentano, ustanovio je naime, da cilj EWG jeste političko ujedinjenje Evrope i da EWG predstavlja eminentno političku odluku. Ali suradnja između Evropske gospodarske zajednice (EWG) i "Male zone slobodne trgovine" nije isključena. U suprotnosti bi se dogodio, -kako je njemački ministar gospodarstva, Erhard, sam rekao - rascjep slobodne Evrope.

Savezni kancelar Raab u svojoj vladinoj izjavi vrlo je pogodio, kad je naglasio, da različite organizacione forme evropske integracije nemaju karakter apsolutno-konačnoga, već su one provizornog karaktera, koji će ukazivati na daljnje rješenje, od kojeg će voditi put do većih rješenja, gdje će biti mjesto i za Evropsku gospodarsku zajednicu i za Malu zonu slobodne trgovine, ali također i za one članice OEEC, koje ne pripadaju niti jednoj od ovih organizacija. Put do ovog većeg ujedinjenja, k ovoj većoj Evropi, još je dalek. Sloboda Austrije u jednoj federaciji evropskih zemalja bit će osigurana tek onda, ako se svladaju prepreke između Evropske gospodarske zajednice i Male zone slobodne trgovine, a za jednu zaista veću cjelinu.

Da bi se gore rečeno bolje razumjelo, evo nekoliko riječi o pojmu "neutralnosti".

Prije je neutralnost neke države značila, da se dotična država nije miješala u rat i da ona nije jednu od zaraćenih strana jednostrano podupirala. To je bila običajna neutralnost.

Trajna neutralnost, kakovu praktičara Švicarska od 1815. i kako ona izgleda danas u Austriji, sastoji se u tome, da se je država obavezala biti neutralnom - u austrijskom zakonu o neutralnosti stoji, da je ta neutralnost "immerwährend" - "uvijektrajajuća". Trajna ili uvijektrajajuća neutralna država ne smije prema tome započeti rat ili u kakovom ratu sudjelovati, a dužna je, da brani svoju neutralnost i nezavisnost. U austrijskom zakonu o neutralnosti stoji, da će uvijektrajajuća neutralnost biti branjena sa svim zakonom danim sredstvima. A koja sredstva stoje na raspolaganju? Prisput k vojnim paktovima i vojna uporišta stranih država na austrijskom području, nije dozvoljeno. Da li je to sve? Nije. Postoje i druga sredstva. Sve se mora poduzeti, da Austrija ne upadne u kakav rat. Država je dakle dužna, da vodi neutralnu politiku.

Korijen neutralnosti u novom smislu govori međusobnu trpljivost i onda, ako postoje suprotnosti i razlike. Spremnost suradnje ne rasprostranja se, međjutim, i na razarajuće ideologije. Švicarski savezni vijećnik Petitpiere kaže: "Naša vladajuća politička misao je

tolerancija, jer mi u religioznom ili ideološkom fanatizmu i u nacionalističkim strastima vidimo prepreke za mir između naroda i ljudi. Na državnom polju mi komunizam smatramo za doktrinu, s kom se treba zakvačiti i protiv koje se unutar ustava i zakona ustanovljenih granica mora braniti".

Austrijska neutralnost nije samosvrha, već sredstvo za branjenje nezavisnosti naše domovine. To jasno i glasno govori prvi član našeg zakona o neutralnosti: "U svrhu trajnog održavanja svoje neutralnosti prema vani i u svrhu nepovrijedivosti svoga područja, izjavljuje Austrija svoju uvijektrajajuću neutralnost". Prema tome mora svim Austrijancima kod njihova djelovanja stalno stajati pred očima visoki cilj, da sve ispuste, što bi štetilo austrijskoj nezavisnosti, i da sve čine, što bi ju jačalo.

Neutralna država zahtjeva pametne građane sa snažnim mišljenjem.

m.p.

ZA SNAŽNIJI RAZVOJ KROATIZMA

- Traba više popularizirati gradišćanske pjesnike, da ljudi vide, da tu nešto postoji. Ako se sve ovako ostavi, kako jest, onda imaju oni pravo, koji kažu, gdje vam je ta vasa kultura, kojom se tako ponosite. I gradišćanski narod mora još snažnije osjetiti, nego dosad, da u njegovoj sredini ima pjesnika i aktivnih ljudi, koji su u svakom pogledu (hrvatskom smislu) nadareni. A ako se o njima u našoj štampi više piše, oni će postati još plodniji.

- Nije dobro, ako se jednog početnika odmah na početku proglasi, da je "plitkog talenta" i da mu se reče, da su njegove pjesme primitivne i zastarjele, pisane u stilu Miloradića, bez trunke originalnosti i vlastite emocionalne doživljajnosti. Tako postoji slučaj, da je netko (nema smisla, da napominjem ime) nekome rekao: Tvoje su pjesme primitivne. Ovaj se je osjećao tako pogodjen, da je prestao pisati za "javnost". A to sigurno nije korisno. Gradišćanska literatura još nije dostigla svoj vrhunac. Još postoje mnoge mogućnosti, koje će biti originalne, čim ih stanu obrađivati mlade i svježije snage. (Ali da mladi mnoge stvari prikažu, da su one primitivne, nije dobro). Hrvatsko se danas može i drugačije doživjeti, nego u 19. vijeku. (Postoji ipak pitanje: kako?)

U kalendarima smo potražili i pročitali novele Ferija Sučića. Njegove novele i pjesme su nas vrlo iznenadile i ugodno obradovale. Da li on u svojoj ladici ima još koje nedjavljeno djelo, to ne znamo, ali već samo ono što smo u kalendaru pročitali, daje znati, da je Feri Sučić pravi i originalni majstor kratkih opisa osjećaja prve ljubavi mladih seljaka i seljakinja, koji često stoje na mostu između grada i sela. Na gornje pitanje, kako doživjeti i obraditi danasnje hrvatsko, Feri Sučić svojim primjerom i svojim djelom daje najbolji odgovor. (Za pisca ovoga članka, koji se je u zadnje vrijeme sve više upoznao s Gradišćem, bilo je to lijepo iznenadjenje). Jer iz svega se vidi, da prilično oskudnoj kulturno-knjizevnoj stvarnosti u Gradišću Feri Sučić daje poseban naglasak i ton. A pored pisanja novela, crtica i pjesama, F. Sučić je danas jedan od najaktivnijih gradišćanskih novinara i komentatora, koji taj posao vrsi iz ljubavi prema hrvatsku (on je sam jednom u članku o "GLASU" nabacio riječ kroatizam, koja se je od onda nekoliko puta u vezi s gradišćankom literaturom upotrijebila i koju sam ja stavio u naslov, da bi ta riječ iz dana u dan dobivala na svom značenju). Svaki literarni početnik mora uz M. Miloradića, Ignaca Horvata (i dr) i njega dobro poznavati. Jer svaki onaj, koji želi nešto pisati mora poznavati svoje predhodnike, a napose one stvari, koje su tipično hrvatske, koje se bave opisivanjem gradišćanskih okolnosti (mislim hrvatskih) i koje nešto vrijede.

U "Glasu" su se pojavili najmlađi: Nikola Benčić, Petar Palatin i Ivan Lav Sučić. Oni su do sada u svojim nekoliko radova pokazali

nađarenost i sposobnost, da svoje doživljaje opišu. No oni su još u traženju, u sazrijevanju, u traženju stila i načina izraza. Zato se neka čim prije povežu i sa F. Sucićem. Vjerujem, da će ta literarna veza biti vrlo korisna i plodonosna. Tek bi ovdje mogli govoriti o kroatizmu.... koji potrebuje nove knjige, romane, drame, pripovijetke, jednom riječju: više proze.

"Komplekse manjevrjednosti" posjeduju sigurno mnogi Hrvati, ponosi traže (kompleksi), da udju u književnost. Teme još nisu u iscrpljene.

S. Šulek

NOVA HRVATSKA LIRIKA

Fabriša Cesarić

Rodjen je 1902. u Požegi. Cesarić je vrlo plodan hrvatski pjesnik, kritičar i prevodilac sa stranih jezika. Suradjivao je u raznim časopisima i revijama. On spada u prve redove suvremenih hrvatskih pjesnika, te se njegova lirika prevodila i na različite evropske jezike. Knjige pjesama: Lirika (Zagreb 1931.), Spasena svijetla (Zagreb 1938.). s.

OBLAK

U predvečerje iznenada,
Ni od kog iz dubine gledan,
Pojavio se ponad grada
Oblak jedan.

Vjetar visine ga je njiho
I on je steo da se zari,
Al oči svijuju ljudi bjehu
Uprte u zemne stvari.

I svak je išo svojim putem,
Za vlašću, zlatom il za hljebom,
A on - krvareći ljepotu -
svojim nebom.

I plovio je sve to više,
Ko da se kani dić do Boga;
Vjetar visine ga je njiho,
Vjetar visine raznio ga.

KAD BUDEM TRAVA

Možda će onda bolje da bude,
Kada se jednoga dana preselim
U crve i u zemne grude.

Ljuljat ću se u travama veselim,
Mjesecinom i suncem poliven,
Rasitnjen i dobro skriven.

Ništa mi neće ostat od uma,
Nijedna misao mrtvoga duha;
Ja ću imat ni uha ni sluha
Da slušam tisinu svojega suma.

Ako me kada stanu i kosit,
Ne će mi bola nanijeti kosa -
Jedini teret, koji ću nosit
U novom životu, biti će rosa.

STUDIJA O GRADIŠĆANSKOM JEZIKU

Jedan dio naših gradišćanskih Hrvata priznaje se za Nijemce, a jedan dio za Mađjare, no najveći dio ipak za Hrvate ili Hervate. Nijemci t.j. Austrijanci nazivaju nas Kroboth, Kroath ili Krobath. Za razliku od urođenih Hrvata neki nas nazivaju "Wasser-Krobothi", što Mate Ujević raznjasnjava slijedećim načinom:

1. Zato što su dosli iz Primorja, t.j. stanovali su uz vodu.
2. Da to ime dolazi od Bosner-Kroboth, koje je postalo Wossner, a na kraju Wasser.
3. "Wasser-Kroboth" nazivaju nas zato, jer smo se nastanili uz Dunav (najveći dio).

Sami Hrvati nas nazivaju: Hrvat, Hrv tj. Politvenik iz godine 1872. "Marijansko cvetje" piše "horvacka jačka". Prema tome: Horvat, Horvati.

Mađjari nas nazivaju: horvát, horvátok, ali se nekada čulo i "tót" (Slovak), jer oni nisu znali razlikovati slovenske jezike.

Historičar Velicsanyi piše, da su nazvali Mađjari krajeve današnje istočne Austrije Tótság (Slovastvo).

Zakonski član mađjarskoga sabora od 1550. godine, naziva stanovnike tadašnje zapadne Mađjarske "coloni sclavi" (slavenski kmetovi).

Naziv Gradišćani, gradišćanski Hrvati potječe od pjesnika Mate Mersića Miloradića. To je prijevod iz njemačkog: Burgenlnd. Burg-grad (tvrđjava), Burgenland-Gradišće, gradišćanska zemlja ili pokrajina, Burgenländer-Gradišćanac

Gradišćani govore hrvatskim jezikom, bolje: hrvatskim dijalektima. Oni govore više hrvatskih dijalekata. Južno Gradišće uglavnom govori stokavsko-ikavskim dijalektom, u kojeg miješaju i ekavske elemente. Ostala hrvatska sela govore čakavsko-jekavsko-ikavskim dijalektom, gdje se također nalazi ekavskih elemenata. Selo Vedušin i Umok govore kajkavskim načinom govora. Napominjem da ne možemo točno odrediti granice naših dijalekata, jer oni se miješaju i po upitnoj zamjenici č to, i po starom samoglasniku (jät). Ne govori se čisto "i", "ije" (je) ili "e", p i po akcentu. Mouda je akcenat jedini, koji se je ocuvao svuda staro-čakavski, čak i u stokavskim krajevima.

Danas se kaže, da je naš književni jezik čakavsko-jekavski dijalekat. Da li je to istina? To ćemo kasnije vidjeti na tekstovima. Ako pažljivo studiramo narodne pjesme "Jacke ili narodne pesme" od Frana Kurelca, Zagreb 1871., onda možemo ustanoviti, da čitavo Gradišće govori čakavsko-jekavsko-ikavskim dijalektom.

"Mili ča cinis". (Cilindol).

"Kađ nas budu pitali

Ča smo mi dva za ljudi". (Katalena).

"Ča ti hasni, mila klinčec va vrtčaki". (Mala Nerda).

"Oj joj meni, ča je meni". (Čemba).

"Ča je nazela, to svezala". (Čatar).

"Vsakdir na me zlo govoriš

Ča misliš?" (Veliki Borištof).

"A ča ti hasni grad na ledu zidati?". (Cilindrof).

"Neg ča se pripravlja k tihoj godinici". (Filez).

"Ča ima stališ, ređ ali bogatstvo?". (Frankanova).

"Ča bi ja čekala leto i jedan dan". (Pulja).

"Ča bi moja mila, kađ bi ja obetežal?". (Stinjaki).

Po ovome možemo vidjeti, da su Gradišćani govorili zajedničkim dijalektom, što danas nije slučaj. Morali bi misliti, da je u drugoj polovici XIX. stoljeća nešto silno utjecalo na južne krajeve, te su oni ča zamijenili sa što, što je gotovo nemoguće. Čak je u Čataru zabilježio pjesmu sa upitnom zamjenicom "čto", koja forma je još bliza starom obliku, nego ča..(č to, od koga otpadne -to i ostane ča (-). Poluglas se razvije u puni samoglas "a", ča).

"Činila s m čto s m štila". (Četar, pjesma 27).

Ili je narod tada još zaista tako pjevao (prema tome južni Građišćani bi bili preuzeli pjesme čakavaca, a oni ne bi stvorili niti donjeli ništa sa sobom), ili je Kurelac promijenio južno-građišćanske pjesme i poistovjetovao ih sa srednjo ili sjeverno-građišćanskim pjesmama. Čakavsko su pisani i molitvenici "Novo Marijanszko cvetje" u Köszezu g.1872. Primjer: "Otac oproszti nyim, ar neznaju csa csinu". I "Novi duhovni venac bl.đivice Marije" složen od M.Nakovića, Šopran 1886., pisan je na čakavskom dijalektu.

Skoro čitavo naše literarno stvaralaštvo pisano je u čakavici. Tako se piše i danas. Tako je pisao Fitzko, Gizler, Miloradić, Lemperg i dr. Tako piše Ignac Horvat, pater Blazović i najveći dio naših kulturnih radnika. Izređa da čakavci imaju više ambicija i smisla za literarno stvaralaštvo. Na čakavskom dijalektu pisano je i najnovije izdanje "Svetog Pisma", koje je izdano g.1952. u Beču.

Prema starom samoglasniku (jat) govore se sve varijacije: "ije" (je), "i", "o".

Štokavci upotrebljavaju pretežno ikavski način govora: mliko, človič, dilo, ali mjesaju i ekavske elemente.

Čakavci u pretežnoj mjeri govore ijekavski, to jest jekavskim načinom govora: tjelo, vjerovati, vijek, djelo i dr., ali s ikavskim i ekavskim elementima: šiditi, orih, brig, drivo, ali seno, leto.

A da sadašnji književni jezik nije čakavsko-ijekavski, to možemo vidjeti i u najnovijem izdanju "Svetog Pisma". Sv.Marko 2.15: "I kad je u hiži njegovoj Šidio za stolom, mnogi publikani i GRIŠNIKI su takaj bili pri stolu s Jezusem i njegovimi učeniki, ar ih je bilo mnogo, ki su ga NASLIJEDovali." Isto iz "Svetog Pisma" dra.Šarića, nadbiskupa Vrhobosanskoga: "I kad je onda u kući njegovoj Šidio za stolom, bili su i mnogi carinici i GRIJEŠNICI s Isusom i učenicima njegovim za stolom. Jer ih je bilo mnogo, koji su pristajali uz njega". Iz našega: Sv.Marko 9.3: "I nastala je pratež njegova SVITLA i PREBIJELA kot SNIG, kako ju pralac na SVITTU ne more IZBILIT". Prijevod dra.Šarića: "Haljine njegove postadoše SJAJNOBIJELE, a kako ih ne može nijedan BJELILAC UBIJELITI na zemlji".

Takovih primjera mogli bi nabrojiti jako mnogo. To je jezik, gdje se piše u istoj rečenici "I", "ije" (je)! Prema tome građišćanski književni jezik nije nikakav čakavsko-jekavski književni jezik. To je mjesavina narječja i načina govora, kojim narod govori.

Južni Građišćani (stokavci) ne pretvaraju na koncu riječi "i" u "o"; nastal, rekal, govoril, okusil, prema nastao, rekao, govorio, okusio. Isto tako se na jugu ne izgovara "lj", već samo "j". Tako se kaže: boje, poje, nevoje, mjesto: bolje, polje, nevolje. Na dalmatinski način se izgovara "m" na kraju riječi: jesan, nisan, braćon, materon, mjesto: jesam, nisam, braćom, materom. To je romanski utjecaj, kojeg smo donjeli iz stare Domovine.

Kod stokavaca se izgovara "r" samoglasnog karaktera, kao -er- ili -ar- pa i u nekim selima srednjeg Građišća: perst, parst (prst), kerv, karv (krv), terpi (trpi), persa, perssa (prsa).

U čakavstini, a i u nekim stokavskim selima se govori: jatra, žatva, žaja, gnjazdo, mjesto: jetra, žetva, žedja, njezdo. Nazalno "e" preslo u nazalno "a", a na kraju "a". To je čakavski karakter našeg jezika.

Zajednički karakter obih grupa sastoji se u tome, da se nije provela sibilizacija (druga palatalizacija), bolje reći, samo donekle t.j. u nekim riječima: reci, nozi, ali učeniki, junaki, duhi, majki, knjigi.

Ne izgovaraju se konsonantne grupe: "pš" pšenica, "pt", ptica, "pč", pčela, već čujemo samo: senica, tica, ili je "p" minimalnog karaktera.

Pretežno se sačuvala stara prepozicija "v" (va) s genitivom, akuzativom i lokativom. Danas prelazi u nekim selima u "U":

Nije provedena metateza u rijeci: vse, vsaki (sve, svaki). Sačuvala se još stara pokazna zamjenica u riječima snočka (sinoć), danas, jutros, koja dolazi iz "s" nošt" (ove noći), danas (dana ovog).

To nije sve, što se sve interesantnoga nađe u gradišćanskim dijalektima. To je uglavnom ono, što se upadljivije pojavi u fonetici. Pojave u morfologiji ćemo donijeti u slijedećem clanku, a također i o akcentu.

Ovdje želim još nešto spomenuti o našem rječniku. Moramo kazati, da je pun germanizma i mađjarizma. Na pr.: farof (Pfarrhof), trefiti (treffen), kiritov (Kirchtag), kinč (kincs), almustvo (almizsnakodas), virostujte (virrasszatok), morgovati (morgogni). Imamo i slovenskih utjecaja: hiza, takaj, klobuk. Narocito u južnim krajevima. Slovenski je utjecaj, da se ne govori palatalno "ć", već samo "č": nocas, cemo.

Riječ "rakita" (crvena vrba) se danas samo pjeva, ali se ne zna što znači.

Riječ "veselje" se upotrebljava u južnom Građišću, dok se u srednjem i sjevernom kaže "pir".

No, danas moram s radošću kazati, da postoji u našem Građišću tendencija za hrvatski književni jezik. Postoji.

Nikola Benčić

MOLITVA

Molitva mladića koji je svoju dušu uprljao u
u djubru, koji nju sada uzvisiti želi i nju
spasiti u svojim suzama. Bože, pošlji mi
pogled, neka me on potpuno ispuni, potpuno,
i onda, ako ću na cijelom tijelu grozno zakrva-
riti. Bože, pogledaj me, pa ako i umrem, izgubim
život. Samo me jedan časak pusti na polje stva-
ranja i rada. Bože, pusti me da udišem zrak plo-
donosnoga polja. Ja ga nisam obrađivao, Bože.
Pogledaj me, Bože, i daj da postanem graditelj.
Graditelj. Samo sijac. I onda, Bože, razori me.
Pusti da drugi beru plodove. Daj plodove onima,
koji ih zaslužuju. Amen. Belko Frank

MOLITVA

Dodji crno noći! Dodji u krilo moje tuge. Trebam te. Neka odmore
moje oči. O neizvjesnosti! Nestani u noći. Jadna tuga u plamenu
koji se gasi! Prestani. Netko u žarkom plamenu gasi svijeću.
Ni pčela ni leptir nema. I na nebu već pada zarka pec. A ja
ju zovem. Čekaj, čekaj! Ne padaj, još je rano! Padaj. I ona je
pala, gdje oko ne gleda. Uzaludan vapaj. Prekasno širih ruke
za tvojim sjajem. Prekasno ugledoh tvoje lice. I sada ja se
kajem. Da čekam tvoj povratak na prijestolje u zoru? Čekat ću,
al je prekasno, jer ti si već pala. I meni je sada poći na
visoku goru, da te ugledam u mladosti i da ti kazem na svemu
ti hvala. A noć plaća će trajati. Nema odmora. Ni spokoja.
I jednog će jutro zacviliti krvavi mač u tvojem srcu. I neću
stici reći ni Amen. Stjepan Šulek

MIRUJ, SRCE MOJE!...

Kada mnoge i prez broja
 Nosiš gorke srca boli, -
 Da ne zdvaja duša tvoja,
 Ocu v nebi se pomoli.

Kada tvoje suzno oko
 Tvoga žitka rane gleda, -
 O podigni na visoko
 Nebo tvoja lica bleđa.

Svakoj boli, svakoj rani
 Pri njem najdeš polascinu;
 Od zla tebe On obrani
 I odname svu težinu.

Doma si va vječnom dvori! -
 Nij na svitu nebo tvoje! -
 Pogledaj gori i govori:
 Miruj, miruj, srce moje!

File Sedenik

ZIMA

Blazina srebrna
 Bijeli kraj pokriva;
 A zemljica crna
 Bijeli sanak sniva.

Gola stabla širu
 Svoje srižno granje;
 Sve je sad u miru
 I va krilu sanje.

Antun Leopold

MLADIĆ

Rzaj u grlu ždrebeta,
 zelen rub pešerine na vjetru
 moja je kličuća mladost.

Lucijan Erdić

(Iz Antologije Hrvatske lirike).

O NAŠOJ POEZIJI

Kađ človik slučajno stoji uz jednu razbujanu rijeku, promatrajući tečeću vodu, opazi, da u tom nemirnom koritu ne teče samo bistra voda. Rijeka, kađ proputuje zelene doline uz rascvale livade, gorske klance i tamne šume, uvijek nešto sobom uzme i nosi dalje u svojem toku. U proljeću plivaju u vodi cvijeti, otpali iz grmlja i stablja, u ljeti cvijeti lipe, šipkovih ruza i drugih rastlina, u jeseni otpalo voće i saro rdjavo lišće, a u zimi komadi i komadići leda i snijega.

Takovoj širokoj razbujanoj rijeci, možemo prisposodobiti pjesništvo -poeziju, koja u svojoj širini i šareni teče već od postanka svijeta u buduću vijeku, i nosi svoje hrpe snijega, mlado cvijeće, svoje šareno lišće u nove časove. U prostoru ove neiscrpljive rijeke zrcalu se čudni i tajanstveni duhovi i liki onih čudakov, koji su kroz vijeku stali i dandanaš stojuu uz taj srebrni vodotek, sipajući u tok budućnosti cvijet i šarine svoga plamećega srca i duboke duše. Međ ovimi liki možemo brojiti glasovita imena, kao Goethea, Puskina, Shakespeara, Dantea, Preradovića, Milorđića i mnogobrojne druge velikane.

Ta rijeka pjesništva je silna i neiscrpljiva. U njoj šumi i putuje i raspjevani hrvatski jezik. Jezik suncanoga hrvatskoga juna i jezik hrvatske narodne manjine u Gradišću. Pjevali su i pjevaju svi narodi Bozjeg svijeta, a osobito rado pjeva i naš gradišćanski narod, iz kog su se također rodili gorljivi i neumorni liki, koji su pjevali i koji pjevaju i sipaju svoj cvijet i plod u rijeku poezije.

Mi gradišćanski Hrvati na ovom području imamo našega slavnoga Milorađića, kojeg pjesme ili "Zibrane Jačke" su dva put izašle. Poznata nam je cijela zbirka naših narodnih pjesama, koje je sabrao po naših sela Franjo Kurelac. Ali manje su nam poznata djela onih drugih, koji stoju u sjeni velikana Milorađića, kao M.Nakovića, G.Gusića, F.Sedenika, T.Bedenik, I.Blazovića i svih drugih, koji su sipali cvijete svog srca i plod svoje duševne snage u sumecu rijeku poezije. Upoznati cijelokupnu liriku gradišćanskih Hrvata je zaista teško, jer ovde manjkaju temeljiti izvori. U našim listovima, kalendarima i drugim knjigama objelodanile su se mnoge pjesme, ali teško je čovjeku sve te prosute stihove pred oči dočijeti. Koliki i koliki rukopisi su se izgubili ili propali po ladicama i tavanima! Koliko je toga propalo, jer danas na žalost nemamo takvih Kurelaca i sabiraca. Koliko i koliko pjesama bi se još moglo sabrati po starim kalendarima i novinama. Mi smo u pogledu umjetničke književnosti dosta sirmomašni. Nemamo još nijedne zbirke naša gradišćanske poezije, koja bi mogla reprezentirati našu narodnu grupu pred hrvatskim narodom i pred licem književnoga svijeta. Da, nama, gradišćanskim Hrvatima još manjka jedna takva knjiga, u kojoj bi uz pjesme našega velikana Milorađića mogli citati i najukusnije i najljepše stihove jednog Nakovića, Glavanica, Gusića, Sedenika, Blazevića i drugih velikih idealista, koji su takorekuc živjeli za svoje pjesme, kao što su D.Lemperg, J.Radošić, S.Marhold i t.d. Uz ove više-manje zaslužne pokojnike i mamu i živih neumornih i zaslužnih idealista, kao što su Lenac Horvat, Ivan Jagšić, Franjo Sučić, Agustin Blazović i dr., koji sipaju svoje mirisne cvijete, svoje šarene liste, svoj dragocijeni plod i svoj blistavi biser u razbujanu i neumreću rijeku poezije.

Nisu mi potpuno poznata sva imena i svi izvori, ali kroz malo idealizma i mara bilo bi moguće lijep broj materijala sakupiti i posvetiti svim ovima imenima (i neimenovanima) jednu knjigu, koja bi nosila ime "Zibrane pjesme gradišćanskih Hrvata". Ovakova pjesmarica bila bi nama zaista potrebna kao cvijet prostranom vrtu i ovakva knjiga slišila bi u svaku kuću i u ruku svakog svijenog Hrvata.

BARON

a. b.

Glavni dar pod božićnom jelvom Ivica bila je topla jupa s mekim surim krznom oko vrata. Nije ona bila nova. Pa tko bi bio mogao kupiti novu jupu na prvi Božić po frontu? Mati Ivica, udovica Angela, izmišljala je već čitavu jesen, kako će doći do jupe za maloga školara. Put do škole je dalek. Na to nije mislio nje pokojni muž, kad je postavio novu kuću na rubu sela, daleko od škole. No jedva ča su se mogli seliti iz lakovije u novi još kumaj gotov stanić, morao je muž proći u rat, u kojem je dvije godine kasnije spao na ruskom frontu. Angela je mnogo stugivala. Jedino batrenje bio joj je mali Ivica. On je bio tekorekuć i testament spaloga muža. Nikad ona ne će zaboraviti zadnje pismo svoga muža iz fronta: "Ako se meni ča štane, odgoji nasega sina za dobroga, poštenoga, pobožnoga i srićnoga človika." A Ivica je bio mali slabusa, blijed i mlijedan. To je davalo mnogo briga majki Angeli. A sada je i zima na pragu. Stara jupica Ivica već je mala, podera- na i tanka. Ča će bit, ako dođe ostra zima?

Od ove teške brige oslobodila se je majka nekoga dana u adventu, kad je u kaštelu rublje prala i onde dostala ovu preno- senu jupicu, kad je sad - očiscena i osvitlena - ležala pod božićnim drivom.

Ivica joj se je iskreno veselio. Značda ni opazio nije, da ona nije nova. No život nije njega sproksio, da se ne bi zna vese- liti i onomu, ča su već prije njega nosili i drugi. Bio je jedno- stavno srićan, kad si je oblikao toplu jupicu. A mati mu nije zna- la odgovoriti ne, kad ju je prosio, da bi smio poiti - prvi put u njegovom zitku - na polnocnicu.

U polnoći je jedva tko od dca opazio novu jupu Ivica. Uz svu dobru volju zaklipa polnoć dca ije oči još iu crkvi na san. Ali za toliko veću pažnju je izazvala jupa dopodne pred velikom masom. Izazvala je pažnju, čudjenje, ali kod nekih i nenaviđnost. Međ ovimi zadnjimi bio je i Joza, najveći i najjači međ skolari. On je teško podnosio, ako je ki drugi steo u sredini zanimanja. Zato je počeo osmihavati Ivicu:

- Ah, ta jupa gor nij nova.
 - Ali lipa je! - branio je Ivicu njegov bratić Mirko.
 - Pravoda je bila nigda lipa. Pak je gospođska! Pogledjte, kako dužicka je. A mi imamo svi kratke seljacke jupe.
 - Zaista je tako, - potvrdila su druga dca, ka su se polako počela postavljati n stranu velikoga Joze.
 - Da, gospođska, baronska jupa je to, - dodao je Joža i počeo podrugljivo osmihivati Ivicu: - Odsle te moramo zvati baron. Dobro jutro postovani gospodine barone! Kako vam zdravlje služi? - Pri tom se je rugajući klanjao pred Ivicom. A njega su vrijeđa slije- dili i drugi.

- Baron! Baron! - Ovako je odsle glušalo, kad se je Ivica kade pojavio u novoj jupi. I on je brzo zgubio radost na toj jupi. Dru- gi dan si je već nij hotio obličić. A onda si je počeo obličići staru jupu, dokle ju majka nije shranila i oštro zapovidala, da mora svaki dan nositi novu jupu. No Ivica se je ipak dostkrat skinuo iz doma bez jupe, akoprem mu to i nije pomoglo. Ar kad je došao bez jupe, spitkovali su ga još bezobraznije:

- Barone! Barone! Kade ti je gospođska jupa?

A čim jače se je branio Ivica novoga nadimka tim već su oni kričali.

Okol sredine januara zaoštrila je zima. Na to nije mislio Ivi- ca, kad nekoga dana opet skrsnuo iz stana bez jupe. Ah, kako mrzao vjetar je puhao, osebužno onde kade je bila glavna ulica sčrbava, kade su red stanov prekinuli vrti. Smrz je grizla Ivićine usi i nos, a oči je tako bicevao vjetar smrznutim snigom, da je Ivica već jedva

vidio. I tako je upao u jedan dubok smet sniga, ki je pokrивao jarak uz cestu. Na sriću išao je vrijeđa za njim onude grobar tetac Misko. On je izvadio maloga iz sniga i kad je vidio, da je mali bez jupe, zabrundao je pod mustaće, na ki se je smržavala sapap:

- Ali je beđavih mladih majkov na svitu! Pošalju ovakovu dicitu prez teple prateži u školu. Bizi mali domom i reci majki, da te teplo oblice.

Ali Ivica se je bojao domom pojtii. Volio je brzo potrcati u školu. Onde je bilo teplo. Vindar je Ivicu nekoliko put sresla zimama, a onda mu je nastalo opet neobicno vruće. I to se je tako minjalo sve groznije i groznije. Kad ga je uciteljica nešto pitala, zacvokotali su mu nehotec tako zubi, da se je uciteljica malo tocnije ogledala na njega. Videci njegovo zazareno lice, popala ga je za ruku i pocela brojiti tucanje zile.

- Za volju bozju! - kriknula je po kratkoj stanki - Dite! Ti moras odmah u postelju. Oblici si jupu pak ajde brzo domom.

Zamaglenimi ocima je pobrag Ivica knjige i knjizice u torbu i hotio neopazeno skrsnuti iz škole.

- Aekla sam ti, oblici si jupu! - kriknula je na njega nestrpljeno uciteljica.

v - Gospa! - zacvokotao je Ivica na novo, - ja nimam jupe.

- Ti nimas jupe? - presenetila se je uciteljica. - Je to moguće?

- Ima ju, pak još i gospodsku! - uvadjivao je iz zadnje klupi Joža. - Nek lijen si je ju oblic.

- Gdo je tebe pitao? - ukorila je uciteljica mrzlo Jožu, koga nije lako podnasala. A onda se je obrnula još jednoć k Ivici:

- Zaista nimas jupe?

- Imam ju! - obisio je glavu Ivica. - Ali doma sam ju ostavio.

- Gdo ce posuditi Ivici svoju jupu? - obrnula se je uciteljica prema dicakom. Ali sve je sutilo i onda, kad je po drugi i treci put pitala. No onda se je javila mala divojcica Andjelka:

- Gospa! Ja cu mu posuditi moju!

- Draga mu je! - susljao je Joža, ali tako da ga je nek okolica čula, nego i Andjelka, ka je na te rici zarumenila do korena vlasi.

- Vrlasi, Andjelka! Ti imas barem dobro srce, ne kot ovi nemilosrdni dicaki, ki cucu kot gnjili panji, kad bi bilo potribno uciniti ca dobroga.

Dokle je Andjelka sramezljivo dala svoju finu jupicu Ivici, ki se je pocetkom jos sramezljivije braniq, ali na zapovid ipak morao oblici jupu, odredila je uciteljica jos dva skolara, ki su morali sprohoditi Ivicu domom, a zatim najzad donesti jupu Andjelke.

Dugo se je borio mali Ivica zbog napaljenja plucev sa smrćum. Sirota majka virostovala je duse noći uz njega. A mali je u nesvisću toliko brbljao. Najvec je zazivao svoga oca, molio mu se, da ga zame sobom, kako nu se je htio moliti, kad je hotio kot malo dite s njim na lapat. I onda je htela drhtati udovica, da bi muž zaista mogao dojtii iz carstva smrti po svojega sina. Drugda opet govorio je mali bolesnik kao da bi bio mladozenja, ki se zeni za Andjelku. Iz ovih razgovorov u nesvisću upoznala je majka, kako je srce maloga puno zahvalne ljubavi prema divojcici, ka mu je jedina skazala on poslidnji dan u skoli ljubav.

Prema koncu februara rekao je lijećnik, da ce mali čabar nadvladati bolest. No pocetkom marca pograbila je koštorna ruka smrti nenadijano za malim i ugasila kratak slabusni zivot maloga "barona".

Pri pokopu nije ostalo suho nijedno oko. A još i najtvrdje srce je umeknulo videći zalost majke-udovice. Zas nij Spasitelja ovde, - zdihavala je teskim srcem mala Andjelka, - da bi ozivio Ivicukot je ozivio jedinoga sina udovice na lesi Naima.

Ali zaman je sve zdihavanje. A i sva sućut i veliko sužalovanje

ne more odstraniti tužnu samotnu sirote udovice. Do danas joj se napunu oči sa suza, kad joj dojde pod ruku ta tužna jupica. Zač ju pak ne đaruje komu? Ne kani se luciti od onoga predmeta, ki je znaćio za Ivicu zadnju radost i zadnju tugu. Bezmislenost jednoga maloga sebićnjaka pretvorila je radost u tugu, u veliku žalost. Hja, kad bi clovik najper znao, ka nepromisljena ric ili sala ko srce će pogoditi smrtno.

BEZ NASLOVA

Čekamo.

Badava. Nema prijatelja Slavka.

Odlazimo. Do Slavka. Zelimo znati što on radi. On je u sedam sati trebao doći na sastanak kod Zapadnoga kolodvora. Ali on nije došao. Zašto? Uskoro će mo vidjeti. Pomalo smo nervozni. Ljutimo se na Slavka. Zašto on ne drži svoje riječi? Mi nismo njegove budale.

Kucamo na vrata. Slavko se nakon oduljeg kucanja pojavljuje na vratima u nekoj staroj pidzami i u nekom prljavom i poderanom radnom mantlu. Izgleda, da mu je neugodno. Mi sutimo. Izgeledamo kao detektivi. Lica su nam ozbiljna. I njegovo.

Ispricava se. Nije mogao doći na dogovoreni sastanak, jer je cijelo poslije podne bio kod njega neki njegov intimni prijatelj, neki Keller, student germanistike. On ga iz uljudnosti nije mogao natjerati iz kuće, iako mu je smetao.

Nas dvojica popustamo. Čini se, da se više ne ljutimo.

Slavko je pri poslu. U kuhinji svoje dobre gazdarice upravo kuha rizü za večeru. I Mirko je gladan. I ja sam gladan. Miris nas riže podsjeća, da i mi nešto moramo jesti.

Na kuhinjskom stolu lezi neka debela knjiga. Dosadno mi je. Opet sutimo. Gledam u tu knjigu. Turgenjev. Pripovijetke na ruskom jeziku. Knjigu bacam opet na stol. Ne zanima me. Mirko je sjeo na pod i znatizeljno promatra kretanje Slavka, koji kuha rizü.

Poceli smo se šaliti. Navise Mirko i ja. Slavko igra ozbiljnog čovjeka. Njemu najdraže što smo ga posjetili. Poremetili smo mu mir. Slavko je nervozan. I izvan sebe. On je često izvan sebe. Njegov je smijeh histerične naravi.

Oh, do sto đjavola! Kako sam ja nespretni! Prđlio sam nešto hladne za čaj priredjene vode. Slavko vice. Kao obično. I njegov otac tako vice negdje na Braću. On psuje. Jer Slavko je čovjek "od reda". I njegovi dalmatinski zemljaci nisu vićni ređu. Zato se on i na njih ljuti.

Slavko mi ljutito objašnava, da ja svuda, kuda god na svijetu dođem, pravim nered i kaos. Nastojim da prijatelja toplim rijećima ublazim. Ja se iskreno kajem. Nije bilo namjerno. Badava. Slavko je svoj. On veli:

- Da znaš, kako izgledaš, pokopao bi se u zemlju.

On se je uvijek na mene ljutio, kad sam ja bio nespretni.

Mirko nas mirno promatra. Njega se ta scena ništa ne tiće. On je umoran. Slavko je počeo vrijedjati. To se je naućio još u pućkoj skoli tamo na otoku Braću.

Jeđemo rižu. Dobra je.

Srcemo čaj s rumom. Dobro godi.

Optimistickog smo raspoloženja.

Napustamo Slavkovu sobicu i sva trojica odlazimo u potragu za noćnom pustolovinom.

Napolju kiši. Hladno je. Uskoro će Božić.

Sjeli smo u kavanu M. U drugom kotaru. Naručujemo vođku. Pijemo u čast slavanske solidarnosti. U maloj kavanici buće Grci, Nijemci i Talijani. Samo smo mi Slaveni. Vođka je dobra. Ja sam se malo uozbiljio, namratio. Ali onda mislim: Svaki čovjek ima svoje ideale.

Mirko me čita i kaže:

- Nisam te htio uvrijediti. Znam Tvoje misli. Hrvatska...
- Hvala.

Mi smo zadovoljni. Vođka djeluje.

Znatiželjno promatramo ovaj svijet. Buka. Vika. Muzika. Ples. Poluodjevene djevojke. Ljubakanja. Crveno svijetlo. Prostitutke.

Prijatelji su zašutjeli i načinili neka ozbiljna i mračna lica. Možda ih ove polugole djevojke smetaju. One u covjeku pobudjuju neke zelje. Zavodljivo se kreću. To je običaj u toj kavani.

Mirko doduše kaže:

- Mene ovo sve skupa ništa ne zanima. Ovi moderni plesovi su za mene glupi. To nije ništa za nas siromake. Idemo doma. Ove su djevojke skupe.

Uto udje u kavanu naš znanac Alafić. On je student gradjevinarstva, po nacionalnosti Hrvat-musliman iz Bosne. Alafić je neprijatelj diktatura, individualista, izbjeglica, prijatelj kruha, novca i mladih i lijepih žena. U Beču lovi lijepe žene.

U Alafić sjeda za naš stol. Debatiranje. Stara tema. Odnos Moskva-Amerika. Bolje: Slaveni-Amerikanci.

- Smatram, da samo Amerika donosi spas čovječanstvu. Za mene Slaveni ništa ne vrijede. Oni su nekulturni, bedasti i glupi. Oni su ludih ideja. Naše su duše pocijepane. Fantaziramo bez ikakva smisla. Danima sjedimo pokraj neke rijeke i gledamo u nebo. Zašto? Jer nemamo zdrav razuma.

Divljaski plesu. Slavko iskorišćuje priliku i Alafiću postavlja pitanje:

- Pogledaj ovaj ples. Je li je i to američka kultura, o kojoj ti često govoriš?

- Da, to je isto produkt američke kulture. Ali vi morate znati, da ovo što ovi tu plesu nije originalno. To je tek karikatura originala.

- Baš si pogodilo, kaže Mirko. Da, to je karikatura. A kako tek izgleda original! A što se tiče Slavena, ti možda imaš pravo. Ali mi smo interesantni upravo zato što smo takovi.

- Mani se romantike. Ti si umjetnik, pa te razumijem. Svi ste vi umjetnici takovi. Vi ste ustvari najveći anarhisti, pa sijete samo revolucije i ratove. Vi ste krivi svim nesrećama, koje su u zadnjim decenijama zadesile neprosvijećene slavenske narode.

Alafić tako ne govori prvi put. On nam je više pričao. Još prije. On rado politizira, diskutira. I voli djevojke. I život.

- Ali pustimo do vruga tu politiku. Oskoro putujem za Ameriku, pa će biti bolje, da si sada nadjem jednu djevojku.

Alafić pleše. Dobro je došao. Uživio je naše društvo.

I ja plešem. S nekom malom Mađjaricom.

Dvanajst je sati. Moji se prijatelji spremaju kući. Alafić je u društvu svoje djevojke. I ja ostajem. Prijateljima na rastanku kažem:

- Propao sam.

Slavka sam razljutio. On:

- Uvijek on dolazi s takovim zagonetkama. Prijatelji su nestali.

S ženom sjedim u nekom mračnom kutu. Ona me valjda po deseti put pita, da li ju ljubim. Čudno ju gledam. Što si ona zamišlja?

Plesemo. Meni je dosadno. Hocu kući. Njoj se neide. Ona voli ples. Rado pije. Sva je sitna i mrsava. Ona je dosta zgodna. Iskoristila je mađjarsku revolucije i pobjegla u Austriju. Kaže:

- U Mađjarskoj nema prave slobode. Tamo se u kavanama nesmiije tako slobodno plesati. To je tamo zabranjeno. Tu je lijepse. Ja volim slobodu. Kod kuće sam ostavila dvoje djece i muža.

Bijesno:

- Kako ste mogla tamo ostaviti svoju djecu i muža i pobjeći u

tudji svijet? Kako će vaša djeca bez vas doživjeti i dočekati Božić? Iz vaših se riječi vidi, da ste vi napustila svoju domovinu samo radi toga, što se tamo u kavanama ne smije tako slobodno ponasati i plesati kao ovdje. A ja vam kažem, da komunisti imaju potpuno pravo, što tako postupaju. Gluposti nije lako trpjeti. A njih najmanje mogu trpjeti ateisti. Shvatite ove moje riječi kako god hocete. Vi ste majka dvoje djece. Vaša bi bila dužnost da se odmah vratite natrag u Amdjarsku. Dovidjenja. Bitte zahlen.

- Idem i ja. Hoćete me ispratiti do moje kuće? Ja stanujem tako daleko.

Koraćamo tihim bečkim ulicama. Nigdje ni duše. Magla je. Šutimo. Što da govorimo? Na rastanku mi dođa:

- Mi ćemo se još sigurno negdje vidjeti M. I, želi me poljubiti. Stojim kao drvo. Branim se.

- Ne znam, da li ćemo se mi više ikada vidjeti. Moguće se vidimo.

- Oprosti mi M. Ja sam slaba i priprosta žena. Laku noć M. Spavaj dobro.

- Laku noć.

Još sam ju jednom žalosno pogledao. Primjetio sam suze. Ona se plakala.

A ja sam nestao u magli.

s.š.

SRCE MALO, NE ZABORAVI SVOJ STAN

Srce malo u tvoj stan
svaki ide nutar van
duša zla i duša blaga
krene preko tvoga praga.

Svaki neg odbuši vrata
ne očisti iz nog blata
ulazi ti u svetišće
tebe muči, tebe stišće.

Nemilo po tebi gazi
tvoju bol ni ne opazi
lije otrov svoj na rane
dok jedno srce usahne.

Teške rane i bol krutu
pusto, tamno svakom kutu
ostavu v srcu zli ljudi
koji njim sebe nudi.

Srce malo, puno ran
o, ne zaboravi tvoj stan
sjat će opet sunca trak
ki će ogrijat tvoj prag.

Možda još ka vjerna duša
na tvoj poziv ceka sluša
da se grije na ognjišću
malog srca utocišću.

Petar Palatin

DARWINOV ŽIVOT I NJEGOVO ŽIVOTNO DJELO

II. DIO

1. Prosmatrajući Darwinova djela, dobivamo u prvi mah bez dvojbe pozitivan utisak. Darwin kao znanstveni istraživač temeljito zapaza i izvršno analizira. U njegovim djelima nalazi se niz točnih znanstvenih podataka i opazanja. Sigurno je uz nize navedene okolnosti ova činjenica izazvala u znanstvenom svijetu povoljniji odziv nego bi se bilo očekivalo, iako nijesu manjkale početkom ni ostre kritike. Darwin je izdao brojne izvrsne monografije analitične naravi, koje bi mogle po sebi njemu osigurati znanstveni ugled u povijesti prirodnoznanstva.¹⁾

2. No Darwin se nije zadovoljio ovim analitičnim radom. On je sanjario o velikoj sintezi i tu je sintezu oživotvorio u svojoj evolucionističkoj teoriji. Sama teorija tako je već danas poznata, da možemo ovdje spomenuti o tome tek temeljne misli.

a) Darwin je opazio, da geografski izolirani prostori (na pr. Chonos- i Galapagos- otoci) imaju skoro istu floru i faunu, u kojoj se ipak pokazuju neke razlike. Vrste su iste, ali s malim razlikama. To vjerojatno pokazuje, da su te razlike postale razvojnim putem. Zato je Darwin odbacio do onda dogmatsku ideju o stalnosti i nepromjenljivosti vrsta.

b) Već kod pojedinih individua opazaju se male razlike (varijacije). Slijedeći korak u koncepciji Darwinovoj je bio, da ove male varijacije prolaze na slijedeću generaciju.

c) Opažanje, da se pojedine vrste u pretjeranoj mjeri množe, dovelo je Darwina k tome, da je presadio demografsku ideju Malthusa u svijet raslina i životinja. Pretjerano velik broj potomstva izazivlje "borbu za opstanak", "borbu za život" (struggle for life). A ova borba vodi zatim dalje nit razvitka.

U dokaz razvojne teorije donosi Darwin mnoge činjenice iz embriologije, iz paleontologije, iz uporedne anatomije, iz geografske rasprostranjenosti raznih raslina i životinja i t.d. On svoju knjigu završava ovako: "Može se postaviti pitanje, šta sve po mojem mnijenju obuhvata nauk o promjeni i razvitku vrsta... Ne dvojim, da teorija o porijeklu (Abstammung) obuhvata uz neke preinake sve razrede istoga područja. Mislim, da životinje dolaze od četiri ili pet predaka, a rasline od isto toliko ili još manje. Analogija vodila bi još korak dalje, naime da sve životinje i rastine potjecu od jenog istog praoblika, u kojega je Stvoritelj na početku dahnuo dah života".²⁾

Kako smo već u prvome dijelu napomenuli, dugo se nije mogao Darwin odlučiti, da objelodani svoju teoriju. God. 1848. dobio je jedno pismo od mladoga prirodoznanca Russela Wallace. Pismu je bio priložen članak, koji je točno zadržavao misli Darwina o postanku vrsta u životnoj borbi i naravnoj selekciji. Darwin iznenađen ustanovi: "Da Wallace nije vidio moj rukopis iz god. 1842., ne bi mogao naciniti izvadak od njega".³⁾ Strah, da bi mogao izgubiti prvenstvo, potaknuo je Darwina, da se požuri i tako je on konačno u novembru 1858. izdao svoje glavno djelo "O postanku vrsta": On the origin of species by means of natural selection or the preservation of favoured races in the struggle for life.

3. Javnost je iz početka primila njegovu knjigu indifere-ntno, ali uskoro izazove oči ogromnu diskusiju. Njezin nevjero- jatno velik utjecaj prouzročile su razne ideje, koje su zavlada- le u ono doba.

U bogoslovskoj znanosti vladale su kod mnogih krive misli i predrasude o stvaranju svijeta. Mnogi su stvaranje preusko razlagali i vezali s njim stalnost vrsta. Djelovanje Stvoritelja

prisposodabljali su radu kipara i tako su postanak svake vrste tumačili kao direktni čin Stvoritelja. Druga kriva bogoslovska mišao bila je, da se je stvaranje identificiralo sa čuđom. A svako čuđo je racionalizam, koji se je sve više u znanosti širio, jednostavno odbio. (U prirodoznanstvu se je racionalizam družio do novije fizike s determinizmom). Na to je od strane religije došla strastvena reakcija protiv teorije Darwina, koja reakcija je izazvala sumnju, da se tu ne radi o znanstvenoj diskusiji, nego o čuvanju religioznih predrasuda.

U filozofiji razvijale su se takodjer ideje, koje su koristile darvinizmu. U plodnu (sterilnu) spekulaciju zagrezli njemački idealizam nadomjesten je materijalizmom, koji odmah upozna u darvinizmu svoga najboljega saveznika. U prirodoznanstvu vlada atomizam. Pozitivizam hoće potpuno rastopiti pojam substancije. U biologiji odbija se svaki finalitet i sve se shvaća mehanicki. Svim ovim skrivenim i javnim tendencijama došao je dobro darvinizam.

Još nevjerojatniji bio je uspjeh darvinizma u politickom i društvenom životu. Engels piše Marksu još isti mjesec, kad je izašla knjiga Darwina: "...Inace Darwin, kojeg upravo citam, izvrstan je. Teologija od jedne strane još nije poražena. To se je zbiljo sada. Još nikada nije napravljen tako izvrstan pokušaj za dokaz povijesnoga razvitka u prirodi, bar ne s takovim uspjehom".³⁾ A Marks odmah odgovara, da će Darwinova knjiga biti prirodoznanstveni temelj njihova rada. On se osjeća tako obavezan prema Darwinu, da će mu posvetiti svoje glavno djelo "Kapital", ali Darwin odbija ponudu.

Ne s istim oduševljenjem primiše Darwinovu knjigu i kapitalisti, jer u nacelu o životnoj borbi vidješe opravdanje kapitalističkog sistema o bezobzirnom gospodarskom izrabljivanju radnika i tako se mogase osjećati oslobođenim od moralnih obzira. Liberalizam na istom nacelu gradi svoj princip "laissez faire, laissez passer". No najtragicnije je, da se je na pr. i nacional-socializam pozivao na Darwina i njegovim nacelima zakrivao nečovječje čine svoga sistema. Vrijednost borbe za život je naglasavao takodjer militarizam, koji je postao narocito jak koncem 19. vijeka i koji je s radosnim urlikanjem pozdravio god. 1914. prvi svjetski rat, ne znajući još kakovu strahotu pozdravlja.

Pod povoljnim utjecajem ovih medernih ideja i okolnosti narastao je darvinizam do neobicne snage. U Engleskoj i Americi širio je darvinisticke nazore Herbert Spencer, pomodni plitki filozof širokih slojeva. U Njemačkoj izgradio je Haeckel darvinizam u protu-religioznu poluznanstvenu propagandu. Darwin sam je istina protestirao protiv pretjerivanja svojih sljedbenika. Ali šta je on mogao više poduzeti protiv sve ogromnijoj struji nove teorije. I sam znanstveni svijet mogao se je samo tesko odluciti na objektivnu kritiku i znanstvenu kontrolu Darwinove nauke, jer "darvinizam je prestao biti znastvena teorija, koju tek treba ispitati, nego je već nazor o svijetu, a skoro i religija".⁵⁾

Prema koncu prošlog stoljeća došlo je ipak do kritične i eksperimentalne kontrole darvinizma u okviru same biologije. U središtu darvinizma stoji prije svega problem nasljedstva. Oko 1890. De Vries iznova pronadje Mendelove zakone o nasljedstvu. U vezi s ovim pitanjima razvila se je nova znanost, takozvana genetika, koja kusa eksperimentalno dokazati Darwinovu tezu o bastinjenju malih varijacija kod iduće generacije. Danski učenjak Johannsen eksperimentira s obicnim vrtnim pasuljom ili bobom i spjeva dokazati, da se ne nasljeduju male varijacije, koje prouzrokuju životne okolnosti (na pr. veličina pojedinoga pasulja, koja odvisi među ostalim od mješta i položaja u lupini). Pomoću selekcije može se doduse postići bolji prosjek nasljedstva (to se radi na agronomskim postajama), ali ovo poboljšanje ima konstantnu granicu, koja se ne može preći. Iz toga slijedi, da se kod pojedinih vrsta

može samo ono uzgojiti ("herauszüchten"), što je već u vrsti sadržano, ali ne mogu se uzgojiti ili odgojiti ("heranzüchten") potpuno nova svojstva.⁶⁾ Ako bi tko rekao, da je ovaj razvitak pomaću malih varijacija i suviše polagan, da se ne može opaziti kod jedne generacije, valja mu odgovoriti, da je Johannsen proširio svoje pokuse na preko 40 generacija. A što se ne zapaza u 40 pokoljenja, jedva će se zapaziti u hiljadu ili još više pokoljenja.⁷⁾ Ove pokusne rezultate nadopunili su drugi teoretskom analizom, razlikujući fenotip (tip pojave) od genotipa (tipa bastine) ili pokazujući za to, da je bastinjenje jedino mjerodavna plazma klice, a ne plazma citavog tijela, što i teoretski isključuje bastinjenje malih individualnih varijacija.⁸⁾

Ali osim ovih malih, fluktualnih varijacija postoje još takozvane mutacije. Prve se grade na kombinaciji raznih gena i kromosoma. (Ovakve se na pr. sastavljaju nove vrste zita, koje su osobito sposobne za neke posebne klimaticne ili druge okolnosti). No one ne dosižu ni mikroevolucije, to jest evoluciju u okviru jedne vrste, jer "one principijelno ne daju ništa, što ne bi bilo već prije toga ovdje".⁹⁾

Ostaju još mutacije, kod kojih nastaju promjene u genima ili kromosomima, to jest u odlučnim faktorima bastinjanja. Već Darwin ih je poznao i nazvao "single variations". Moglo bi se pretpostavljati, da iz raznih mutacija pomoću selekcije nastanu nove vrste. Ali tu ima također puno poteškoća. Najprije da mutacije ne nastaju redovito i trajno, nego neredovito i iznenada. Mogu nastupiti i na osnovu ljudskog zahvata. Zimmermann nabroja među uzročima mutacija razne zrake (Röntgen i t.d.), kemične utjecaje, termičke i biotične posebne kombinacije i dr.¹⁰⁾ Kod spontanih mutacija ne može se vidjeti nikakova finaliteta. Dakle izgleda opravdan prigovor, što ga podiže Plate: "U nama sve se protivi mišljenju, da bi postale sve mudre i tako finalne, shodne uredbe raznih organizama, kojima oni reagiraju na okolnosti oko sebe, samo izboranjem različitih slučajnih mutacija".¹¹⁾ Još teži je prigovor eksperimentalna činjenica, da su mutacije većim dijelom patološke ili još i letalne, dakle za daljni život nesposobne. Zimmermann piše: "Pretežni dio dobro zapazanih mutacija je izričito patološke naravi: dakle vodi razvitak prema 'dolje', a ne prema 'gore'..."¹²⁾ Zato Zimmermann da spasi darvinizam radije pretpostavlja, da put razvitka ide pomoću malih varijacija, koje se neposredno ne mogu zapaziti. Daljni problem je, da se iz mutacija jedva može sastaviti red, koji bi smjerao prema nekoj evoluciji. Iako bi se mogao kakotako sastaviti kakv red za mikroevoluciju, dakle u granicama jedne vrste, nedostaje dosle svaki pokušaj rezultat o evoluciji među raznim vrstama. K tomu dolazi još problem sterilnosti, neplodnosti bastarda. Stoga, da dalje ne nabrajamo pitanja, koja je nabacila genetika, moramo vidjeti, da darvinizam danas više nije tako jednostavna znanstvena stvar, nego veoma teško i komplicirano pitanje.

Prava nada darvinizma, bila je paleontologija. Darwin i njegovi sljedbenici bjehu uvjereni, da će velike pukotine razvitka zapuniti daljni nalazi kod iskapanja. Zbilja je paleontologija u posljednjim desetljećima dostigla takove rezultate s obzirom na starost zemlje ili poznavanje pojedinih doba, da to s oduševljenjem priznaje i kardinal Lienart, nadbiskup Lille-a u jednom članku god.1947.¹³⁾ Broj iskopanih nalaza narastao je višestruko; njihova starost može se mnogo točnije ustanoviti pomoću fizikalnih (radioaktivnih) sredstava. Ipak se ni među novijim nalazima ne nalaze oni tako očekivani prijelazi od jedne vrste k drugoj. Kako kaže Bavink, danas još nema ni jednoga potpunoga reda, koji bi pokazao razvitak jedne vrste. "Što se zapravo nadje, jesu skoro uvijek bezbrojni komadi (često do sto i do hiljada primjeraka) jedne te iste vrste i osim toga njezini bliži i daljni rodjaci".¹⁴⁾ Prije svega manjkaju

potpunoma prijelazi od jedne vrste u drugu. Zimmermann se doduše batri, da među pojedinim nalazima postoji mnogo puta u vremenu interval od kojih 40 milijuna godina. Na svaki način može se priznati braniteljima Darwinove teorije, da visoka starost zemlje od dviju milijarda godina dopusta i jako polagan razvitak.

Šta se tiče embriologije, Haeckelov biogenetični zakon nije se ispotavio kao točan zakon, nego samo kao analogija ili najviše kao pravilo, od kojeg ima mnogo iznimaka. Nedavno pokazao je profesor biologije na sveučilištu u Baselu i direktor zooloskog vrta u istom gradu na razlike među životinjama i čovjekom u pitanju embriologije. Da bi čovjek došao tako na svijet kao potomak najrazvijenijih sisavaca, mora bi još kojih 12 mjeseci dulje ostati u majcinoj utrobi. Ili još jedan primjer: čovječji embrio već u majcinoj utrobi dobiva tako razvite glasnice (Stimm-bänder), da je sposoban govoriti. Dakle upravo embriologija pokazuje, da uz paralele ima puno razlika među razvitkom čovjeka i životinje.

U drugoj trećini 20. vijeka ipak postaje zanimanje za evoluciju sve veće. Jer iako je ovo pitanje postalo mnogo težim i kompliciranijim, ipak se ne mogu mnoge (anatomične, morfološke, embriološke) činjenice drukčije protumačiti. Nadalje pošto genetika nije mogla obrazložiti na kakav način se vrši razvitak, obraća se interes prema mnogo diskutiranom pitanju faktora. To jest: šta nosi dalje razvitak. Darwin kaže: borba za život i naravna selekcija. 50 godina prije njega kazao je Lamarck: koadaptacija, to jest upotrebljavanje organa (tako je na pr. dobila žirafa tako dug vrat ili krtica noge, koje slične lopati). No u ovome pitanju ne mogu se ni danas složiti neodarvinisti i neodarvinisti.

Ovih nekoliko činjenica iz razvitka biologije nakon Darwina, jasno pokazuju, da je postao darvinizam veoma problematičan. Zimmermann piše na završetku svoje knjige: "Izgleda tako, da tajne evolucije mi danas još nijesu riješene. Izgleda, da ima raznih mišljenja još i u tako temeljnim pitanjima evolucije kao na pr.: postoji li uopće razvitak; da li je taj razvitak isto ovim ili protivnim putem; jesu li razlike među roditeljima i djecom velike ili male; da li su djelovale u daljnjem nosenju razvitka i druge sile i kakove su one bile; je li varav odnosno kriv lamarkizam, darvinizam i oni drugi 'izmi' i nijesu li varava sva mišljenja o filogeniji, i t.d."¹⁵⁾ Ovako slika Zimmermann položaj u danšnjoj biologiji. No zatim u apologiju darvinizma kaže, da su uzroci ovih veoma rastrganih mišljenja "pojmovni okovi" i misli, da istraženi fakti govore jasnijim jezikom za evoluciju. Ali kad raspravlja o znanstvenoj metodi biologije, zahtijeva i on, da ucjenjak mora imati "Weltbild". Ovaj "Weltbild", koji se razlikuje od nazora na svijet (Weltanschauung), i kojega potrebu za znanstveno djelo priznajemo, sadržava opasnost, da se čovjek može prevariti u razlaganju istraženih činjenica. Na svaki način vara se iz toga razloga Zimmermann, kad proširuje biogenetični zakon Haeckela i na čovječji razum, misleći da razumni razvitak malog djeteta svjedoči, da se je u dalekoj povijesti čovječji razum i duh također razvio od životinje. (Pisač ovoga članka imao je mogućnost tokom prošloga ljeta vidjeti neobično zanimljive slike prahistorijskog čovjeka u spiljama Lascaux u Francuskoj i Altamira u Španjolskoj i svladavši svoju početnu skepsu morao je priznati ocjenu stručnjaka, da se u razvoju umjetnosti rijetko nalaze slike, koje bi toliku mnozinu životinja i njihove pokrete slikale s većom savršnošću. Tako se jedna od glavnih pojava čovječjega duha, naime umjetnost, pokazuje u takovoj savršenosti, da je očigledno: kod čovječjega duha ne može se govoriti o razvitku u takovom smislu, kao kod materijalnog svijeta). Upliv darvinističkog "Weltwild"-a (slike svijeta) jest, kad Zimmermann uz potpuno pomanjkanje svakoga stvarnoga dokaza vjeruje u spontani nastavak života kroz praznoće ("Urzeugung"). Ovdje bi bio morao bolje pred očima imati mudru riječ, kojom

završava svoju knjigu: "Mislim, da sa skromnošću moramo uvidjeti granicu naše znanosti. Moramo priznati, carstvo naše znanosti je carstvo pojava (opažanja)..." 16) Ako znanost mudro i skromno ostane kod zapazanja i razlaganja fenomena, ne će doći u konflikt ni s filozofijom, ni s religijom. Za razlaganje fenomena potrebno će biti dakako uvijek hipoteze i teorije. Ali pravi učenjak osjeća se samo tako dugo obavezan prema jednoj hipotezi ili teoriji, dok se ona ne protivi s istraženim faktima. K tome učenjak mora biti u duhu dosta elastičan i uvijek iskreno spreman promijeniti svoj "Weltbild", kada to zahtijevaju činjenice.

Ne samo kod znanosti je popustila ona napetost, koja je vladala među teorijom razvoja i religijom, nego i kod samih bogoslova. Među njima ima ih danas već dosta, koji su spremni primiti teoriju razvoja u koliko se ona tiče čovječjega tijela, a ne duše. Već smo napomenuli, da se je u prošlom vijeku pod uplivom nacionalizma i deizma krivo interpretirao pojam stvaranja. A već sv. Augustin je razlagao stvaranje svijeta u smislu evolucije, iako je to bilo u duhu platonsko-stoičke filozofije. 17) I srednjovjekovna skolastika je puno bogatiji pojam stvaranja, među ostalim i pojam "creatio continua", dakle neprestano stvaranje, što bi se moglo do neke mjere slagati s teorijom evolucije.

Prvi protivnici evolucije mislili su, da se mora u obranu uzeti Sveto Pismo. Pokazalo se, međjutim, da Sveto Pismo ne treba obrane. Jer "Sveto Pismo za izražaj svojih misli upotrebljava niz raznih literarnih vrsta počevši od popularnih pripovijedaka do objektivnih oblika, koji nose na sebi karakter znanosti i historiografije, ali u onome smislu, kako su to razumjeli u ono doba semitski narodi." 18) Ovakovo razlaganje, koje u obzir uzima literarna svojstva i ondasnje okolnosti Svetoga Pisma, isključuje principijelno svaku kontroverzu među Svetim Pismom i prirodnoznanstvom. Uz to osigurana je znanosti potpuna sloboda u istraživanju. Crkva sve većom simpatijom gleda nastojanje prirodnih znanosti, da razjasne pitanje povijesne evolucije. Kardinal Lienart piše: "Kakogod stvari stajale, paleontologija je na svaki način nasla točnim opažanjima dugu povijest života. Još i to je uvidjela, da postoji polako unutrašnje gibanje, koje znači evoluciju i koje se diže od najprimitivnijih oblika postepeno stalno k savršenijim bićima, da se konačno završi probudjenjem duha u čovjeku." 20) Pozitivniji stav prema evoluciji od ovoga ne nalazi se uvijek ni u znanstvenim krugovima. A ovaj stav potkrijepio je i sam Pio XII.

Kakogod danas stajalo znanstveno pitanje darvinizma, od crkvene strane ne postoji nikakova zapreka objektivnom znanstvenom istraživanju. A s druge strane prestala je i teorija evolucije da bude stroga dogma, koja bi imala nadomjestiti religiju, što također samo koristi pravom znanstvenom istraživanju.

BILJEŠKE

- 1) A monograph of the fossil Lepididae, 1851. - A monograph of the fossil Balanidae, 1854. - A monograph of the sub-class Cirripedia. - On the various contrivances, etc. 1862. - The movements and habits of climbing plants, 1864. - The variation of animals and plants under domestication, 1868. - Insectivorous plants, 1875. - The formation of vegetable mould, 1881.
- 2) Clark, Darwin und die Folgen. Wien, München, 1954. Str. 74.
- 3) Wyss, Darwin. Zürich, Stuttgart, 1958. Str. 133.
- 4) Wyss, g. n. Str. 174.
- 5) Sir William C. Dampier: Geschichte der Naturwissenschaft. Wien-Stuttgart, 1952. Str. 133.
- 6) Bernhard Bavink: Ergebnisse und Probleme der Naturwissenschaften. Zürich, 1949. Str. 516.
- 7) B. Bavink, g. n. Str. 532.
- 8) Rainer Schubert-Soldern: Philosophie des Lebendigen. Graz-Salzburg Wien, 1951. Str. 85-91.

9) B. B.
10) Wal
11) B. B.
12) W. Z.
13) Kar
der
14) B. B.
15) W.
16) W.
17) Sc
18) Li
19) Li

Ob, r
(zast
obdr
bolj
obla
ovom
obla
rije
obra
stvo
mini
obv
obve
ocev
se p
odna
bi
Slov
ods
nep
ods
nje
odv
ogr
ola
naj
je
oma
op
op
op
ot
Is
ot
ov
pp
oz

- 9) B.Bavink, g.n. Str.518.
 10) Walter Zimmermann: Evolution. Freiburg-München, 1953. Str.527.
 11) B.Bavink, g.n. Str.529.
 12) W.Zimmermann, g.n. Str.529.
 13) Kardinal Lienart: Der Christ und die Entwicklungslehre. Stimmen der Zeit, 1948. Str.81-82.
 14) B.Bavink, g.n. Str.499.
 15) W.Zimmermann, g.n. Str.554.
 16) W.Zimmermann, g.n. Str.554.
 17) Schmaus: Kath.Dogmatik, II,1, München, 1954. Str.270.
 18) Lienart, g.n. Str.85.
 19) Lienart, g.n. Str.83.

JEZIČNI OGLED

Po Maretiću i.h.

O

Ob, na pr. govoriti ob istini, živiti ob kruhu - je arhaizam (zastareni oblik), treba reći: o istini, o kruhu.

obdržavati - na pr. zapovijediti, zakon, post i td. takaj arhaizam; bolje je: držati.

oblast je u značenju njemačke riječi Macht dobra narodna riječ. U ovom smislu ju mi Gradišćanci i upotrebljavamo. Ali kad se uzima oblast za njem.Gebiet ili Provinz, onda je to rusizam. Naše su riječi za te pojmove: pokrajina, područje.

obratiti se, sich wenden; kad se kaže: obratio se molbom na ministarstvo, to je po njemačkom; bolje je s dativom, dakle: obratio se ministarstvu.

obvezan ili obavezan, verbindlich - može se podnijeti; ali riječ obvezatan je rdjavo načinjena, dakle nije dobra.

očevid, Augenschein; na pr. to je dokazao očevid na mjestu - može se ponijeti.

odnaroditi se, sich entnationalisieren - nije loša riječ. Moglo bi se reći i bez riječice se: Mađjari su nastojali odnaroditi Slovake.

odsutan, o'sutnost riječi su iz ruskoga; naše su riječi: nenazočan, nepazocnost.

odsteta, odstetiti, Entschädigung, entschädigen načinjeno je po njemačkom; bolje: naknaditi (nadomjestiti) štetu, škodu.

odvisan, o'dvisnost, abhängig, Abhängigkeit, bolje: zavisan, zavisnost.

ogroman je opet ruska riječ; hrvatska: golem, jako velik.

olovka, Bleistift, načinjena je iz te njem.riječi, jer su bile najstarije olovke doista od olova, sada su od grafita, ali riječ je ostala.

omalovaziti, geringschätzen - je germanizam; bolje: malo cijeniti.

opetovati, wiederholen, iz češkoga opetovati - nepotrebno, kad imamo u svome jeziku: ponoviti, ponavljati.

opozvati, widerufen; bolje: poreći.

opunomoćiti, opunovlastiti, bevollmächtigen, može se podnijeti.

otkaz, otkazati, Aufkündigung, aufkündigen, mogu se upotrebiti.

Isto značenje ima i kajkavska: otpovid.

otkupnica, Lösegeld; bolje: otkup.

ovjeroviti, ovjerovljenje, beglaubigen, Beglaubigung, - stvorene su po njemačkom, ipak se mogu podnijeti.

ozivotvoriti, verwirklichen, ishadjja od ruskoga.

DRAGI ČITATELJI!

Oprostili smo se s godinom 1959. Radosni smo, kad vidimo da ima dobre volje za zajednički rad. S tim raspoloženjem stupamo u novu godinu 1960. Vi, dragi čitatelji, koji ste nas cijele godine pratili, dobro znadete, o čemu smo pisali. A pisali smo onako, kako smo najbolje mogli i kako smo vjerovali da je dobro i za našu nacionalnu grupu pod svaku cijenu korisno. Pisanje novina je jedna vrlo odgovorna i važna zadaća. No ako se piše o nekoj temi iz iskrenoga uvjerenja i rođoljublja, onda ne treba strahovati, da su krivi temelji. A voljeti naš jezik, hrvatsku kulturu i običaje, nije grijeh, nego vrlina. I zato ćemo i u slijedećoj godini nastaviti, da svoj dio doprinesemo jačanju i budjenju naše nacionalne kulture.

Srdačno se zahvaljujemo svima, koji su nam tokom ove godine bili pri pomoći, moralnoj ili financijskoj. Molimo Vas, da nas u slijedećoj godini isto tako pomazete, odrite i potstrekujete. Posebno hvala g.Feri Sučiću, koji se u "Našem Tajedniku" javno zalaze za naš "Glas", kako bi on na taj način postao što popularniji i kod seljačkog i radničkog sloja Gradišćanskih Hrvata.

UREDNIŠTVO "GLASA"

Zbog tehničkih razloga ovaj broj izlazi s malim zakašnjenjem. Molimo, da nam se oprost. U.

Pošta se šalje na adresu:
Martin Prikosović, Bec 16.,
Paletzgasse 17/2/3.

Eigentümer u.Herausgeber: Kroat.
Akademikerklub.
Wien VII.,Ulrichsplatz 4.